

УДК: 339.9:338.436
JEL classification: F17, O11, O13

Кірічок К.М.

ORCID ID: 0000-0002-2776-6052

Кухарук А. Д.

канд. економ. наук, доцент

ORCID ID: 0000-0002-2792-4137

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

ANALYSIS OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF AGROINDUSTRIAL COMPLEX OF UKRAINE

Статтю присвячено дослідженню основних показників зовнішньоекономічної діяльності агропромислового комплексу України. Основну увагу приділено показникам частки та обсягу експорту. В межах дослідження було поставлено та вирішено наступні завдання: проаналізовано основні економічні процеси, що характеризують функціонування агропромислового комплексу (АПК) України; виявлено проблеми, які нівелюють конкурентоспроможність АПК України. Методологічну базу дослідження складають наукові праці вчених, аналітичні та урядові портали. Для вирішення поставлених завдань у роботі застосовано загальнонаукові методи пізнання – аналізу і синтезу; наукової абстракції; індукції та дедукції (для виявлення проблем функціонування АПК України); статистико-економічний (для аналізу та прогнозування частки й обсягу експорту АПК); системний та комплексний підходи (під час розробки рекомендацій щодо розвитку інновацій у сфері агропромисловості). Представлено результати прогнозування обсягів та структури експорту України до 2021 року. В рамках проведеного аналізу узагальнено стратегічні пріоритети щодо удосконалення функціонування АПК. Наголошено, що сільськогосподарська галузь має ряд конкурентних переваг на міжнародному ринку для конкурентної боротьби, але задля досягнення та утримання провідних позицій необхідним є притік інвестицій, інтенсифікація використання ІТ технологій для АПК та розвиток професійних організацій. Встановлено можливі шляхи вирішення існуючих проблем та висунуто пропозиції стосовно забезпечення ефективного розвитку ЗЕД аграрного комплексу України, на основі визначених стратегічних цілей та напрямів розвитку. Перспективним напрямом подальших досліджень є визначення ефективного інструментарію підвищення конкурентоспроможності АПК України на основі інтенсифікації зовнішньоекономічної діяльності.

Ключові слова: сільське господарство, агропромисловий комплекс України, експорт АПК, європейський ринок, національна економіка, конкурентоспроможна продукція.

The article is devoted to the study of the main indicators of foreign economic activity of the agricultural industry of Ukraine. The focus is on the share and volume of exports. Within the research, there were set and solved the following tasks: the main economic

processes of the functioning of the agricultural industry (AI) of Ukraine were analysed; problems which hinder the competitiveness of Ukrainian agricultural industry have been identified. The methodological basis of the research consists of scientific papers, analytical and governmental portals. For solving the tasks in the work, the general scientific methods of cognition was used - analysis and synthesis; scientific abstraction; induction and deduction (to identify problems of the functioning of the agricultural industry of Ukraine); statistical and economic modelling (for analysis and forecasting the share and volume of export of AI); system and integrated approaches (for the development of recommendations for innovations in the field of agricultural industry). The results of forecasting volumes and structure of Ukraine's exports by 2021 are presented. As part of the analysis, the strategic priorities for improving the functioning of the agricultural industry are summarized. It is stressed that the agricultural industry has a number of competitive advantages in the international market for competition, but in order to achieve and maintain the leading position, investment inflow, intensification of the use of IT technologies for agribusiness and the development of professional organizations are necessary. Possible ways of solving existing problems have been found, and proposals have been made regarding ensuring the effective development of the foreign economic activity of agricultural industry of Ukraine, based on certain strategic goals and directions of development. A promising direction for further research is the definition of effective tools for enhancing the competitiveness of Ukrainian agribusiness on the basis of intensification of foreign economic activity.

Keywords: agriculture, agricultural industry of Ukraine, export of agricultural products, European market, national economy, competitive products.

Вступ. Агропромисловий комплекс і його ядро – сільське господарство – є джерелом виробничо-комерційного потенціалу України. Близько 30 % світових чорноземів, вигідне географіко-кліматичне розташування мають сприяти розвитку АПК України. Сьогодні агрохолдинги складають основу сільськогосподарського ринку України.

Протягом останніх років вітчизняні аграрії завойовують нові зарубіжні ринки збуту. Частка експорту сільськогосподарський культур складає понад 40 % загального експорту України. Вагомими в структурі експорту стали соняшникова олія – 24,8%, кукурудза – 18%, пшениця та суміш пшениці і жита – 14,45%, соя – 4,84%, ячмінь – 4,6% та насіння ріпаку – 4,6%. За підсумком 2017 року імпорту сільськогосподарської продукції збільшився на 6,7% порівняно з минулим роком, або на 201 млн.дол. Найбільшу частку в структурі імпорту основних видів продукції аграрного сектору мають наступні товари: риба, ракоподібні та молюски – 9,4%, тютюн та вироби з нього – 9,1%, плоди, горіхи та цедра – 9%, олія – 5,2%, какао-боби, продукти з нього, шоколад – 4,8%, кава, чай, прянощі – 4,2%, зернові злаки – 4,1% [2].

Однак Україна, попри наявність значних конкурентних переваг, має достатню кількість недоліків, що стримують реалізацію потенціалу на зовнішніх ринках. Саме удосконалення механізму зовнішньоекономічної діяльності надасть можливість мінімізувати вплив таких де стимуляторів.

Тема розвитку зовнішньоекономічної діяльності була висвітлена у численних роботах зарубіжних та вітчизняних науковців і не є такою, що досліджена фрагментарно. Але потребують розвитку наукові положення? висвітлені у роботах [1], [3], [7], [7], [8], [8] та [6] щодо підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності АПК. Для успішного становлення АПК України на світовому ринку є багато передумов, але задля досягнення та утримання провідних позицій необхідна підтримка з боку держави, насамперед, проведення заходів щодо стимулювання збуту продукції сільського господарства, розвиток професійних організацій, завданнями яких стане сприяння розквіту аграрного підприємництва та зміцнення ринкової стійкості сільськогосподарських товаровиробників.

Постановка завдання. Задля дослідження зовнішньоекономічної діяльності агропромислового комплексу України було поставлено наступні завдання:

- проаналізувати основні економічні процеси, що характеризують функціонування АПК України;
- виявити проблеми, які нівелюють конкурентоспроможність АПК України.

Методологія. Для вирішення поставлених завдань у роботі застосовано загальнонаукові методи пізнання – аналізу і синтезу; наукової абстракції; індукції та дедукції (для виявлення проблем функціонування АПК України); спеціальні методи – монографічний (під час аналізу інноваційних процесів в АПК); статистико-економічний (для аналізу та прогнозування частки й обсягу експорту АПК); системний та комплексний підходи (під час розробки рекомендацій щодо розвитку інновацій у сфері агропромисловості).

Результати дослідження. Інтенсифікація світової торгівлі є своєрідним двигуном національного виробництва та споживання. Розвиток зовнішньоекономічних відносин в аграрній сфері набуває актуального значення як з позиції загальносвітової продовольчої безпеки, так і з точки зору необхідності здійснення міжнародної торгівлі.

На сьогоднішній день, аграрний сектор був і залишається однією з пріоритетних напрямів розвитку ЗЕД України. Розглянемо обсяг експорту сільськогосподарської продукції за останні роки (рис.1).

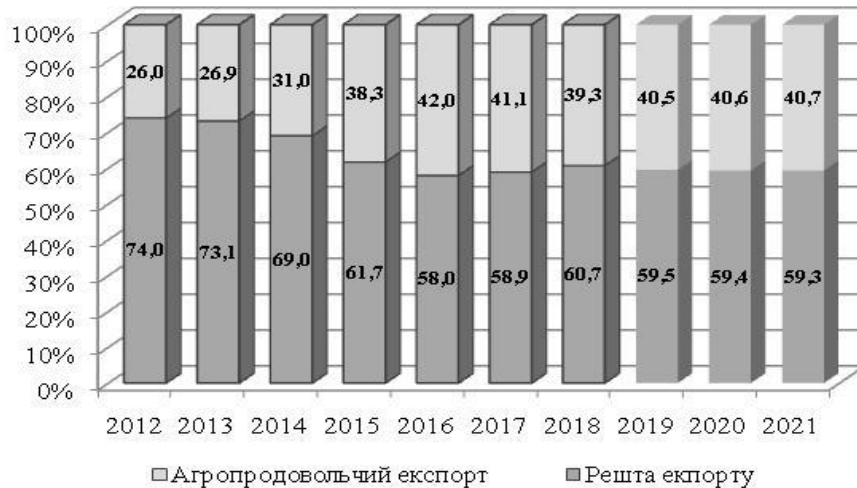

Рисунок 1 – Динаміка та прогноз зовнішньоекономічної діяльності АПК України за часткою в експорті, 2012-2021 рр., % *

Джерело: розраховано та спрогнозовано з використанням вихідних даних Державної служби статистики України [5]

*Примітка: 100 % = річний загальний обсяг експорту України, млрд. дол. США

Як видно з рис. 1, після збільшення частки агропромислової продукції у структурі експорту у 2016 році, починаючи з 2017 року значення цього показника зменшується. При умові, якщо така тенденція збережеться, у 2021 році згідно нашого прогнозу, проведеного на основі екстраполяції тренду, частка АПК у загальному експорті становитиме 40,7 %, що в 1,5 рази більше ніж до початку економіко-політичного конфлікту України.

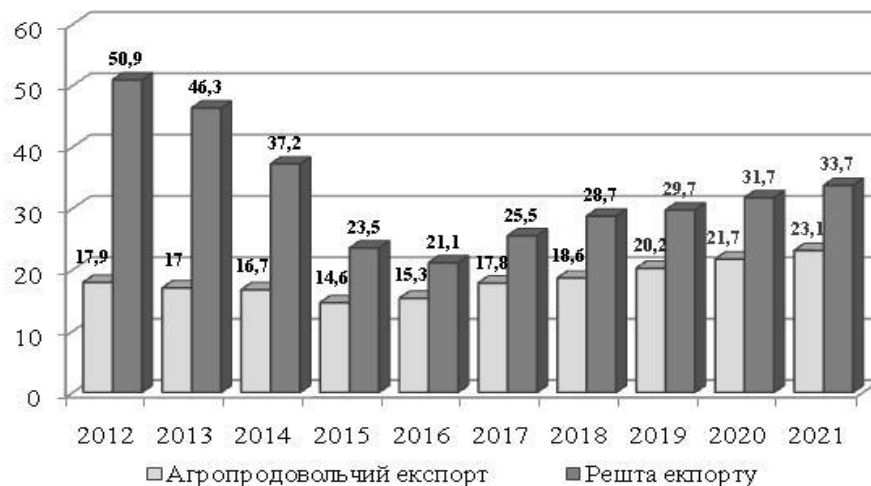

Рисунок 2 – Динаміка та прогноз зовнішньоекономічної діяльності АПК України за обсягом експорту, 2012-2018 рр., млрд дол. США

Джерело: розраховано та спрогнозовано з використанням вихідних даних Українського клубу аграрного бізнесу [4]

За період 2012-2015 рр. зафіксовано скорочення надходжень від експорту товарів АПК. Починаючи з 2016 року обсяг продажів агропродовольчої продукції за кордон збільшується в середньому на 1,3 млрд. дол. США щороку та за підсумками 2018 р. складає 18,6 млрд. дол. США, що на 1,1 % більше, ніж у 2012 «докризовому» році. При умові якщо тенденція не зміниться через економіко-політичні фактори, що мають місце у 2019 році, до 2021 року за статистичними прогнозами авторів обсяг експорту продукції АПК збільшиться ще на 4,5 % та складе 23,1 млрд дол. США.

Згідно даних [5], вагому частку в експорті агропродукції займає соняшникова олія, обсяг реалізації якої у 2018 році склав 4,1 млрд.дол.США. Одними з ключових товарів експорту є зернові культури (кукурудза, пшениця, ячмінь), а також олійні (соеві боби) і продукти із м'яса птиці. Частка зазначених видів товарів становить 81% від загального обсягу експорту продукції АПК [4]. Як бачимо, за останні роки спостерігається позитивна тенденція зовнішньоекономічної діяльності АПК, але задля утримання цього тренду у майбутньому необхідно плідно працювати над формуванням конкурентних переваг сільського господарства України та сприяти розвитку сільських територій у відповідності з міжнародною практикою.

Поряд із перспективами розвитку АПК, ця галузь характеризується наявністю низки економічних проблем. Знецінення гривні, подорожчання палива, добрив, а також інші негативні чинники призвели до підвищення собівартості вирощування культур. Крім того, в галузі зафіксовані кадрові проблеми, труднощі з фінансуванням і деградація сільськогосподарських територій. Тому стратегічними пріоритетами в удосконаленні функціонування АПК є такі:

- перехід від сировинного експорту до експорту продуктів з високою доданою вартістю;
- перехід до сталого землеробства та використання ефективних методів ведення сільського господарства (точне землеробство, мінімальна обробка землі, електронна карта полів, використання GPS-технологій);
- налагодження повноцінних експортних відносин з Азією, Африкою, ЄС і США;
- підвищення стандартів безпеки продуктів харчування;
- підвищення енергетичної незалежності сектора за рахунок використання альтернативних видів енергії;

- реалізація інфраструктурних проєктів, які дозволять збільшити обсяги виробництва і скоротити його собівартість, а також зменшити втрати сировини і готової продукції при зберіганні і транспортуванні;
- підвищення ефективності систем управління аграрними підприємствами [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**].

Задля того аби АПК України перетворився на конкурентоспроможного постачальника продукції на зовнішній ринок, необхідно сконцентрувати увагу на драйверах розвитку галузі сільського господарства в цілому. По-перше, це удосконалення систем управління на самих аграрних підприємствах. За рівнем управління ми значно відстаємо від західних країн. По-друге, необхідно підвищити рівень технологічності та автоматизації виробництва через використання продуктів ІТ індустрії для цілей сільського господарства. Також очевидним напрямом цільових розробок є пошук можливостей для розширення збуту на ринках країн Європи, Азії та США.

Задля покращення зовнішньоекономічної діяльності АПК України необхідно посилити аграрну політику, стратегія і тактика якої повинні бути чітко визначені та цілеспрямовані. Формуючи зовнішньоекономічну політику, орієнтовану на інтеграцію, необхідно забезпечувати економічну безпеку держави, для чого важливо правильно визначити експортний потенціал держави і АПК, його стан, проблеми та напрями подальшого розвитку.

Висновки. Економіка України значно залежить від конкурентоспроможного експорту, а майже третина нашого експорту – продукція сільського господарства. Це означає, що економічна стабільність наразі багато в чому визначаються тим, скільки та якої якості сільськогосподарської продукції країна зможе запропонувати іншим державам. У свою чергу, розвиток експорту буде залежати від того, наскільки вдало ми зможемо торгувати саме з Європою – найбільшим ринком продовольства у світі.

За результатами дослідження вирішено наукове завдання з розвитку положень щодо удосконалення зовнішньоекономічної діяльності АПК України. Проаналізовано основні економічні процеси, що характеризують функціонування АПК України та виявлено проблеми, які нівелюють конкурентоспроможність АПК України.

Новизна отриманих результатів полягає в узагальненні стимулюючих чинників розвитку експортного потенціалу АПК та конкретизації передумов підвищення конкурентоспроможності галузі на основі врахування детермінантів прогресивного функціонування сільськогосподарських підприємств.

Перспективним напрямом подальших досліджень є визначення ефективного інструментарію підвищення конкурентоспроможності АПК України на основі інтенсифікації зовнішньоекономічної діяльності.

Література:

1. Гніденко Т.В. Стратегічні напрямки розвитку зовнішньоекономічної діяльності України. Економічні проблеми невинробничої сфери. 2010. С. 12–15.
2. Дорогунцов С.І., Пітюренко Ю.І. Олійник Я.Б. та ін. Розміщення продуктивних сил України. К.: КНЕУ, 2015. 364 с.
3. Задоя А.О. Зовнішня торгівля України: сучасні масштаби, структура і тенденції. Академічний огляд. 2016. № 2(45). С. 110–117.
4. Основні показники зовнішньої торгівлі України. Офіційний сайт Українського клубу аграрного бізнесу. URL: http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/zovnishni_rinki/osnovni_pokazniki_zovnishnoi_torgivli_ukraini.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: <http://minagro.gov.ua/node/7644>.
7. Школьный А. К проблеме формирования украинской конкурентной стратегии экспортоориентированных отраслей АПК. Экономика Украины. 2013. № 5. С.54–59.
8. Яковлев А.І. Визначення ефекту від проведення експортно-імпортних операцій в системі «підприємство-посередник-держава». Формування ринкової економіки. 2012. № 16. С. 32–40.
9. Трофімцева О. Експорт агропромислової продукції за 9 місяців перевищив \$13 млрд. Урядовий портал: Єдиний веб портал органів виконавчої влади України. URL: http://old.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/printable_article?art_id=250385088.